

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№8
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 572 sahifa,
1-avgust, 2025-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori modeli: tizimli boshqaruv yondashuvi asosida shakllanishi.....	14
Abdullayeva Nafisa Shavkatovna, Maraimova Muxtabar Pulatovna	
O'smirlardagi nevroz holatining psixologik xususiyatlari.....	20
Abduraximov Doniyor Abdusaid o'g'li	
Ta'lim siyosati va o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi: xalqaro tajriba va o'zbekistonda amaliyot taqqoslamasi.....	25
Ahadova Mushtariybonu Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning hozirgi holati va o'ziga xosligi	30
Beknazarova Muxlisa O'tkir qizi	
Ta'lim sifatini oshirishda "Barkamol avlod" bolalar maktablarining zarurati va ahamiyati	33
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	
Bolalarda nutq kamchiliklari: etiologiya, rivojlanish dinamikasi va erta aralashuv	39
Isayeva Mushtariy Alisher qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitobxonlikka o'rgatish usullari	44
Maydonova Saboxat Sadulloyevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik vositasida badiiy adabiyot namunalari qiziqishni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari.....	48
Mingbayeva Barno Ubaydullayevna	
Pedagogical Characteristics in Enhancing Speaking Skills of Esp Learners in English Language Classes Through Digital Technologies	52
Pardayeva Zulaykho Yusubjonovna	
Nutq buzishlarida uchraydigan idrok jarayonining o'ziga xos xususiyatlari	55
Ruziyeva Guzal Shuxrat qizi	
"Biologik savodxonlik" tushunchasi zamonaviy ta'lim paradigmasi kontekstida	59
Umaraliyeva Mamura Tashxodjayevna	
O'qituvchi faoliyatida kasbiy madaniyatning o'rni	65
Umarova Feruzabonu Bobir qizi	
Gamifikatsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining 11–12 yoshli o'quvchilarda emotsional barqarorlikka amaliy ta'siri.....	68
Tojiyev Baxriddin Baxtiyorovich	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	72
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Media va axborot savodxonligi 21-asr pedagoglarning asosiy kompetensiyasi sifatida.....	76
Boypolvonov Barot Djonqobulovich	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini takomillashtirishning lingvistik va lingvometodik talqini.....	81
Ismoilova Zarnigor Raximjon qizi	
O'quvchi yoshlarni milliy qadriyatlar va an'analarga hurmat ruhida tarbiyalashning nazariy asoslari	86
Isokov Ravshanbek Ulug'bek o'g'li	
Pedagogik faoliyatda stress namoyon bo'lishiga ijtimoiy omillarning ta'siri	90
Jumanova Ug'loy Sodiqjonovna	
Oliy ta'lim muassasalarida nomutaxassislik yo'nalishlarida ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish.....	96
Koshayeva Sansabila Kamiljanovna	
Ijtimoiy-ekologik madaniyatni rivojlantirishda xalqaro tajribalar va ta'lim jarayonining o'rni.....	100
Mamajonova Fotimaxon O'ktamovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ kompetentligini rivojlantirishning ahamiyati	105
Murodova Madina Karim qizi	
Elektrotexnika va elektronika fanini o'qitishning zamonaviy metodlari	108
Ortiqov Mironshoh Sodiqovich	

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirishda Blended learning texnologiyasini O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish.....	110
Pakirdinova Sharofat Abdumutaljonovna	
O'zbekistonda ta'lim sohasi bo'yicha strategik dasturlarni ishlab chiqish istiqbollari.....	115
Quronboyeva Mavluda Bahodirovna	
Xalqaro baholash dasturlari va neyropedagogika	120
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
6-sinf o'quvchilarida matn bilan ishlash ko'nikmasini shakllantirish metodikasi	123
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Talabalarda pedagogik qobiliyatlarni shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati	128
Yusupov Ulug'bek Kadirovich	
Adabiy ta'lim jarayonida o'quvchi ma'naviy kamolotini ta'minlashda motivatsiya uyg'otish texnologiyalarini takomillashtirish	132
F. Zaynabuddinov	
Развитие поликультурной компетентности студентов в образовательной среде вуза	135
Киреева Эльвина Фларитовна	
Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda pedagogik xususiyatlar	140
Sanayev Gayrat Shermuxamedovich	
Maktabgacha yoshdagi bolalar muloqot madaniyatini tarbiyalashning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	144
Boybo'riyeva Saodat O'ralovna	
Kattalar ta'limi texnologiyasi: muammolar, yondashuvlar va rivojlanish yo'nalishlari	148
Davletova A.	
Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishning huquqiy asoslari	152
G'aniyeva Gulrux Tavakkaljon qizi	
Innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak o'qituvchilarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini rivojlantirish	156
Madmarova Gulchexra Qodirovna	
O'lkashunoslik materiallarining oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy salohiyatini ochib berish	160
Mamajonov Mo'minjon	
Muhandislik grafikasi darslarida o'quv faoliyatining shaxsga yo'naltirilgan innovatsion modeli	165
Mamasidikova Gulnora Muhammad qizi	
Sun'iy intellektga asoslangan ta'limiy resurslarning pedagogik imkoniyatlari.....	169
Muhiddinov Muhiddin Nuriddin o'g'li	
Ijod maktablari o'quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol metodlarning ahamiyati.....	173
Nurmatova Shohistaxon Muhammadjonovna	
Voleybolchi qizlarni tayyorlashning differensial vositalaridan foydalanish zarurligini, ularning o'yin amplusini hisobga olgan holda aniqlash usullari	178
Odilova Feruzaxon Valijon qizi	
PIRLS baholash tizimini qo'llash vositasida mustaqil o'qishga o'rgatishda IMEN texnologiyalaridan foydalanish.....	184
Olimjonova O'g'ilxon Abdurasul qizi	
Yoshlar o'rtasida internet qaramligi va ijtimoiy izolyatsiya zamonaviy Maugli sindromining klinik ko'rinishlari	188
Polvanov Rasulbek Baxtiyarovich	
Boshlang'ich maktabda o'zbek tili darslarida differensial ta'limdan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	192
Rasulova Nozigul Abdivahid qizi	
Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini takomillashtirish	196
Sharfova Nilufar Ilhom qizi	
Xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim samaradorligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari (PIRLS misolida).....	200
Tuxtasinova Munira Ibragimovna	
Fransuz tili darslarida tabiatshunoslik atamalarini boshlang'ich sinflarda shakllantirish va o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari.....	204
Umarova Madinabonu Bahodir qizi	

O'smir psixologik salomatligini barqarorlashtirishda art-terapiyadan foydalanishning imkoniyatlari	208
<i>Yusupxodjayeva Umida Baxodir qizi</i>	
Nofillologlarni (filolog bo'lmaganlarni) kasbiy aloqa madaniyatiga o'rgatish maqsadida zamonaviy ingliz tilining lingvometodik tahlili.....	214
<i>Zarina Itolmasova</i>	
Forsayt va qaror qabul qilishni bog'lovchi kognitiv komponentlar.....	219
<i>Hasanova Sumanbar Hamroqulovna</i>	
Разработка и внедрение виртуальных лабораторных работ по биохимии для студентов фармацевтических факультетов.....	222
<i>Мамадалиева Зарина</i>	
Abduqodir Shakuriyning ta'lim va tarbiya haqidagi umumiy qarash va g'oyalari: chuqur tahlil	226
<i>Ashurova Dilrabo Isroil qizi</i>	
Bo'lajak pedagoglarda ijtimoiy-madaniy kompetentlikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimi ..	230
<i>Jakbarova Zarifaxon Solijon qizi</i>	
Badiiy-estetik qobiliyat tuzilmasi va uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	233
<i>G. S. Kaxarova</i>	
Umumta'lim maktablarida informatika o'qitish asosida ta'limni raqamlashtirishning metodologik asoslari...	236
<i>Mamajanov Rakhmatilla Yakubjanovich</i>	
Shaxsda ma'naviy intellektni rivojlanishiga qadriyatlar yo'nalganligining ta'siri.....	240
<i>Mirxoliqova Charos Xabibullayevna</i>	
O'qituvchilarning sun'iy intellekt bo'yicha kompetentligini rivojlantirishda metodik yondashuv	244
<i>Najmetdinova Nargiza Sayfetdinovna</i>	
Islarning ma'noliligi va ularni o'qitishda lingvopedagogik yondashuvlar	252
<i>Sanakulov Zayniddin Ibodullayevich</i>	
Fitnes-aerobika mashqlaridan foydalangan holda sog'lomlashtirish mashg'ulotlari uslubiyati.....	258
<i>Shaxriddinova Laylo Nurxonovna</i>	
Raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik va "learning analytics"ning nazariy asoslari	262
<i>Sulaymanov Zulqaynar Rajabali o'g'li</i>	
Esse yozishni o'rgatishda zamonaviy metodlar.....	268
<i>Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi</i>	
Iqtisodiy matnlar tarjimasini o'rgatishda raqamli simulyatsiya va virtual reallik (VR) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	272
<i>Xujanazarova Nozima Omonjonovna</i>	
Yoshlarni harbiy vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning ilmiy metodologik asoslari	275
<i>Axmedov Nodir Sadir o'g'li</i>	
Talaba-yoshlarda qo'shiq ijrochilik san'atini shakllantirishning zamonaviy pedagogik xususiyatlari: ta'lim islohotlari kontekstida yondashuv.....	279
<i>Begisbay Temirbayev</i>	
Xorijiy davlatlarda biologiya o'qituvchilarini tayyorlash tajribasi va uni O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari.....	283
<i>Hayitov Abdirasul Eshdavlatovich</i>	
Texnika oliy ta'lim muassasalari talabalariga umumiy fizika kursini o'qitishda virtual laboratoriyalarning ahamiyati.....	286
<i>Abdurakibov Akmal Abdugaparovich</i>	
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining gapirish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishda yangi – "instruksional texnologiya" va sun'iy intellektga tayanib o'qitish metodologiyasi.....	290
<i>Abrorxo'ja Muminxo'jayev Muksumxodjayevich</i>	
Jaloliddin Rumiy fikrlarining hozirgi yoshlarga ta'siri	296
<i>Allayarov Doniyor Islom o'g'li</i>	
Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish.....	298
<i>Aygul Aralbayevna Urazimbetova</i>	
Sud psixologik ekspertizasida travmatik tajriba (PTSD) fonida emotsional reaksiya va ko'rsatma sifati o'rtasidagi bog'liqlik.....	301
<i>Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'limda 4 "K" kompetensiyalarini rivojlantirishdagi muhim dolzarbliklar	307
<i>Idiyeva Gulchehra Izomovna</i>	

Bikaryer oilalarda gender rollar integratsiyasi jarayonidagi psixologik omillar.....	311
<i>Ishboboyeva Gulbarchin Rustam qizi</i>	
Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda sun'iy intellekt texnologiyalarida foydalanish muammolari va yechimlari.....	315
<i>Karshiyeva Dilnoza Utkirjonovna</i>	
Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning metakognitiv ko'nikmalarini shakllantirishda reflektiv yondashuv	319
<i>Laylo Baxtiyor qizi Axmedova</i>	
1939-1945-yillarda O'zbekiston hududida qishloq xo'jaligidagi paxtachilik va oziq-ovqat muammolari	323
<i>Mutallibjonov Boburmirzo Muzaffarovich</i>	
Oliy ta'lim muassasalari talabalarining tajriba oxiri jismoniy tayyorgarligi darajasi dinamikasi	328
<i>Samadov Sardor Sodiqovich</i>	
O'zbekiston umumta'lim maktablarida mazmun va til integratsiyalashgan o'qitish (CLIL) yondashuvining pedagogik va amaliy imkoniyatlari.....	335
<i>Tursunaliyeva Muattar Alisher qizi</i>	
O'rta maktab 11-sinf o'quvchilarining lug'at boyligini oshirishda turli metodlarning o'rni	340
<i>Xamzayeva Ruxshona Abdusamadovna</i>	
Umumta'lim maktablardagi ingliz tili o'quv darsliklari tahlili	344
<i>Xiloldinova Zulayho</i>	
Ingliz klassik adabiyoti orqali talabalar ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirishning innovatsion yondashuvlari.....	348
<i>Ziyotov Farruh Saodilla o'g'li</i>	
XVI asr oxiri va XVII asr boshlarida ingliz dramasi janr va uslub xususiyatlari	352
<i>Sherqulova Zuloyho Dilshod qizi</i>	
Биохимическая роль витаминов как кофакторов в метаболических процессах организма	356
<i>М. У. Джалилов</i>	
ESL/EFL (ingliz tili ikkinchi/chet til sifatida) kontekslarida lug'at boyligini rivojlantirishda loyiha asosidagi ta'lim (PBL – Project-Based Learning): tajribalar, natijalar va O'zbekiston sharoiti uchun tavsiyalar	359
<i>Masharibova Sayyora Ahmedovna</i>	
Maktabga tayyorlov yoshidagi bolalarda kognitiv tezkorlikni rivojlantirishda multisensor yondashuvning samaradorligi	364
<i>Musratova Zilola</i>	
Yangi O'zbekiston sharoitida talabalarning tarixiy dunyoqarashini rivojlantirishda tarixiy ongning ahamiyati	367
<i>Shadibekova Dildora Fazildjanovna</i>	
O'zbekiston maktablarida ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: yuqori sinflarda eksperimental tadqiqot dizayni.....	371
<i>Ahmadjonova Diyora Dilshod qizi</i>	
Texnika oliy ta'lim muassasalarida umumiy kimyo kursini integrativ takomillashtirishning ilmiy metodik asoslari	376
<i>A. A. Xaydarov</i>	
Sport faoliyatida pedagogning o'rni	380
<i>Isoqov Nuriddin Halim o'g'li</i>	
Katta maktabgacha yoshdagi yengil dizartriya nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalarning lug'at boyligini tekshirish	384
<i>Mamatova Aziza Bo'riboevna, Xayrulloeva Marjona Tuychi qizi</i>	
Sharqiy mintaqalarda ajrimdan keyingi erkaklarning psixologik holati: an'anaviylik va zamonaviylik o'rtasida	387
<i>Nazokat Xudoyqulova</i>	
Modellashtirish jarayonida "Geogebra" matematik dasturining imkoniyatlari	393
<i>O. Halimov, M. Jo'raqulova</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy fikrlashini rivojlantirishning pedagogik psixologik asoslari	398
<i>Ozoda Tolipova, Jumaboyeva Zarnigor</i>	
Shaxsda psixologik barqarorlikni rivojlantirish omillari.....	403
<i>Ozoda Tolipova</i>	
Oilaviy qo'llab-quvvatlovsiz sportchilarda yolg'izlik hissi va depressiv belgilarning paydo bo'lishi	407
<i>Qaimova Gulmira Uchqun qizi</i>	

Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik ishlarda oilaning o'rni	410
Raxmatova Elmira Shavkat qizi	
Ajrashgan oilalarda voyaga yetmagan bolalarning psixologik moslashuv darajasi	413
Ro'ziyeva Zilola Fayzulla qizi	
Rinolaliya nutq nuqsoniga ega bolalar bilan operatsiyadan oldingi davrda olib boriladigan logopedik ishlar	417
Shokirova Shaxnoza Dilmurodovna, Nig'matova Movluda Asatulla qizi	
Erta turmush qurish muammosining ijtimoiy psixologik asoslari	421
Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi	
Pedagogik kompetentlikni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati	424
G'ofurova Mohidil Sayfutdin qizi	
Integrativ yondashuv asosida v-vi sinflarni raqamli texnologiya vositasida o'qitishning pedagogik va psixologik mezonlari	427
Abdug'afur Avliyoqulov	
Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining akmeologik pozitsiyasini rivojlantirish	432
Aralova Dilafruz Dushaboy qizi	
Pedagogical Foundations for the Development of National Sports Within the Framework of Physical Education for Schoolchildren	436
Aximetov Bayrambay Kanatbayevich	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida zamonaviy integrativ metodlar asosida ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning didaktik modeli	441
Boltayeva Xolida	
O'smirlarda gender infektsiya namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	446
Karimova Gulhumor Shodi qizi	
Talabalarni psixologik treninglar asosida ijtimoiylashtirish omillari	449
Omonova Oyguil Qodir qizi	
Talabalarda boshoratlash ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy pedagogik masalalari	454
Rustamov Bektosh Ximmatovich	
Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining badiiy ijod qobiliyatlarini rivojlantirish tamoyillari	458
Saddinov Alisher Atadjanovich	
How to Teach Vocabulary in EFL Classrooms	462
Sarvinov Mirzaliyeva	
Urologiyani o'qitishda interaktiv, multimedia, raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi	465
Sayfedinov Sanjarbek Ikramovich	
Taekvondochilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish xususiyatlari	469
A. A. Nuriddinov	
Ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatishda elektron korpuslar, KWIC, Word Sketch va Konkordans usullarini qo'llash	472
Amonova Mahbuba Olimovna	
Innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida maktabgacha ta'limda integratsiyalashgan ta'limni tashkil etish	476
Asqarova Dilafruz	
Maktab ta'limida o'quvchilar bilan munosabatlarni boshqarish (CRM) tizimlari bilan integratsiya	479
Hamzayeva Kamola Norbek qizi, Duvlanova Mashhura Fahriddin qizi	
Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining psixologik asoslari	483
Ibragimov Aziz Tulkunovich	
Sensor afaziyada olib boriladigan logopedik ishlar mazmuni	487
Otajonova Dilrabo Ramil qizi	
Oilada shaxslararo munosabatlarning ijtimoiy-pedagogik tahlili	491
Palvannazirova Yulduz Hasanboy qizi	
Maktab o'quvchilari og'zaki nutqini metaforani o'qitish orqali rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (5–7-sinflar misolida)	495
Rustamova Dilfuzaxon Vohidjon qizi	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashini baholash mezonlari va usullari	500
Tojiboyeva Shohistaxon Komiljonovna	

O'quvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini aniqlashda PISA topshiriqlari asosida diagnostika metodikasi	504
Jumayev Sanjar Soatmumin o'g'li	
The Impact of Family, Environment and Early Childhood Development on Motivation	507
Ayakulov Ulugbek Abdugaffor ugli	
Talabalarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari	511
Hamdamova Mahzuna Tursunovna	
Axborot xurujlari sharoitida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining tanqidiy fikrlashini shakllantirish metodikasi	516
Tojiboyeva Shohistaxon Komiljonovna	
Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni musiqaga qiziqtirishda pedagogik mahorat	520
Adhamjonova Mubina Nosir qizi	
Bo'lajak chet tili o'qituvchilarini tayyorlashda lingvo-akme integratsiyasi afzalliklari	525
Davlatova Firuza Kamolovna	
Ta'lim jarayonida loyiha metodidan foydalanishning asosiy tamoyillari	531
Iminova Muhayyo Aslanbekovna	
Enhancing Creative Communicative Competence in Senior Secondary Students Through Problem-Based Learning	534
Jumaniyozova Muxayyo Sapparboyevna	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kreativ yozma nutq kompetensiyasini shakllantirish strategiyasini takomillashtirish	539
Rajabova Zebiniso Anvarovna	
Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy yondashuvlar va ularning istiqbollari	543
Raxmatov Uchkun Ergashevich	
Сравнительный анализ теорий стресса: подходы селье, Лазаруса и Хобфолла в повседневных стрессовых ситуациях	551
Туракулова Дурдона Боходировна	
Xorij va O'zbekiston me'yoriy hujjatlarida o'qish kompetensiyasiga qo'yilgan zamonaviy talablar va ularning qiyosiy tahlili	555
Soliyev Umidjon Yulchivoyevich	
Talabalarda ekologik ong orqali yoshlar salomatligini saqlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalarning klassifikatsiyasi	560
Tadjibayeva Gavxaroy Ismailovna	
Pedagogik innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishning metodik asoslari	564
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li	
Quyi Zarafshon tabiatining antropogen omillar ta'sirida o'zgarishi va landshaftlarining antropogen modifikatsiyalanishi	568
Samyayev Anvar Kadirovich	

QUYI ZARAFSHON TABIATINING ANTROPOGEN OMILLAR TA'SIRIDA O'ZGARISHI VA LANDSHAFTLARINING ANTROPOGEN MODIFIKATSIYALANISHI

UDK 551.4 (575.141)

Samyayev Anvar Kadirovich

Samarqand viloyat pedagogik mahorat markazi v. b. dotsenti,
Samarqand sh.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Quyí Zarafshon tabiatiga antropogen omillarning salbiy ta'siri hamda tabiiy landshaftlarning antropogen landshaftlarga aylanishi (modifikatsiyalanishi) va hatto antropogen landshaftlar ichida yangi landshaft turlarining paydo bo'layotgani haqida ma'lumot berilgan. Qadimdan sug'orma dehqonchilik markazlaridan biri bo'lgan Quyí Zarafshon agrolandshaftlarida antropogen omillar ta'sirida geoeologik muvozanat buzilib, ekologik tanglik yuzaga kelgan. Madaniylashtirilgan unumdor yerlarning bir qismi ishdan chiqqan va ularning o'rnini cho'llashgan antropogen landshaft komplekslari egallagan.

Kalit so'zlar: tuproqlarning sho'rlanishi, qayta sho'rlanish, sug'orma dehqonchilik, eroziya, pestitsid, antropogen ta'sir, tektonik bukilma, landshaftlar modifikatsiyasi.

Abstract: This article provides information on the negative impact of anthropogenic factors on the nature of Lower Zarafshan, the transformation (modification) of natural landscapes into anthropogenic ones, and even the emergence of new types of landscapes within anthropogenic complexes. In the agro-landscapes of Lower Zarafshan, which have long been one of the centers of irrigated agriculture, the geoeological balance has been disrupted under the influence of anthropogenic factors, leading to ecological stress. A considerable part of fertile cultivated lands has been abandoned and replaced by desertified anthropogenic landscape complexes.

Key words: soil salinization, resalinization, irrigated agriculture, erosion, pesticides, anthropogenic impact, tectonic disturbances, landscape modification.

Аннотация: В статье представлены сведения о негативном воздействии антропогенных факторов на природу Нижнего Зарафшана, о трансформации (модификации) природных ландшафтов в антропогенные и даже о возникновении новых типов ландшафтов внутри антропогенных комплексов. В агроландшафтах Нижнего Зарафшана, издавна являющихся одним из центров орошаемого земледелия, под влиянием антропогенных факторов нарушено геоэкологическое равновесие и возникла экологическая напряженность. Возделываемые плодородные земли частично выведены из использования и заменены опустыненными антропогенными ландшафтными комплексами.

Ключевые слова: засоление почв, повторное засоление, орошаемое земледелие, эрозия, пестициды, антропогенное воздействие, тектонические нарушения, модификация ландшафтов.

KIRISH

Quyí Zarafshon agrolandshaftlari antropogen geosistemlarning inson tomonidan boshqariladigan va tuzatishlar kiritiladigan toifasiga kiradi. Hududning agrolandshaftlarida, ayniqsa sug'oriladigan agrolandshaftlarda tabiiy komponentlar tub o'zgarishlarga duch kelgan bo'lib, ular o'z doirasidagi geokomplekslarni tartibga solishda hamda ekologik holatini yaxshilashda yetarli darajada ta'sir ko'rsata olmaydi. Geosistemlarning o'zini o'zi tozalash va o'zini-o'zi tartibga solish qobiliyati joylarning litologik tuzilishi va relyef shakllariga bog'liqdir.

Nishabligi sezilarli darajada kam bo'lgan prolyuvial tekisliklarning quyí qismlarida, qayirusti terrasalarida, qayirlarda hamda konussimon yoyilmalarning oralig'idagi pastqam joylarda rivoj topgan agrolandshaftlarda, ayniqsa paxta plantatsiyalari keng tarqalgan uchastkalarda o'z-o'zini tozalash va o'z-o'zini tartibga solish jarayoni nihoyatda sust kechadi. Bunday hududlarda yer usti va yer osti suvlarining harakati, ularning vertikal,

ayniqsa gorizontal almashinishi juda sekin kechadi. Natijada bu yerlarda yuvilish (eroziya) emas, balki turli xil moddalarning to'planishi – ya'ni akkumulyatsiya jarayoni hukmronlik qiladi.

Shu sababli qishloq xo'jaligida ishlatiladigan ma'danli o'g'itlar, zararkunandalarga qarshi qo'llaniladigan pestitsidlar va suvlarning tarkibidagi turli xil tuzlar tuproq qoplamiga singib, asta-sekin to'planadi. Bu jarayon agrolandshaftlarning biomassasini va hosildorligini kamaytiradi. Natijada sug'oriladigan agrolandshaftlarda geoeologik muvozanat buzilib, ekologik tanglik yuzaga keladi, qadimdan madaniylashtirilgan unumdor yerlarning bir qismini ishdan chiqaradi va ularni cho'llangan antropogen landshaft komplekslariga aylantiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Geosistemalarda ekologik vaziyatni optimallashtirishning nazariy, metodologik va metodik asoslari I.P. Gerasimov (1985), V.B. Sochava (1978), V.S. Preobrajenskiy (1980), A.G. Isachenko (1980), I.F. Reymers (1990), N.A. Solnsev (2001), F.N. Milkov (1981), I.I. Mamay (1997), N.F. Glazovskiy (2003), V.A. Nikolayev (2000), K.N. D'yakonov (2005), V.S. Kasimov (2005), A.I. Chursin (2016), O.N. Trapeznikova (2016) va boshqa olimlarning ilmiy ishlari asosida bayon qilingan. Ushbu tadqiqotlarda ekologik muammolar yechimida geografik yondashuvning ekologik yondashuvga nisbatan ko'p qirraliligi, keng qamrovligi hamda tabiat komponentlarining o'zaro bog'liqlik va aloqadorlikda chuqur tahlil qilinishi atroflicha yoritilgan.

O'zbekiston Respublikasi voha geosistemalarida geoeologik vaziyat tahlili A.A. Abdulqosimov va boshq. (2004), L. Alibekov (2004), N.I. Sabitova, O.Sh. Ro'ziqulova (2006), A. O'razboyev (2004), P. Baratov (1971), I.K. Nazarov (1992), N.K. Komilova, A.S. Soliyev (2005), A.N. Nigmatov (2006), O.R. Raxmatullayev (2018), A.B. Rasulov (2019), K.M. Boymirzayev (2020), M.G. Nazarov (2020) va boshqa olimlarning tadqiqotlarida o'z ifodasini topgan.

Quyi Zarafshon qadimdan sug'orma dehqonchilik markazlaridan biri bo'lib kelgan. Hudud landshaftlarining katta qismi paxta plantatsiyalari bilan band bo'lgan. Uzoq yillar davomida almashlab ekish qoidalariga amal qilinmasligi, tuproqlarga agroteknika ishlov berilmasligi, hosildorlikni oshirish maqsadida mineral o'g'itlar va pestitsidlarning me'yorida ortiq qo'llanilishi, minerallashtirgan suvlardan sug'orishda foydalanish kabi faoliyatlar agrolandshaftlarda tuproqlarning qashshoqlanishiga, sho'rlanishiga va kimyoviy moddalar bilan ifloslanishiga olib kelgan. Natijada agrolandshaftlarning ekologik muvozanati buzilib, bir qator ekologik muammolar vujudga kelgan.

Sug'oriladigan agrolandshaftlarning ekologik vaziyatini keskinlashtiruvchi va geoeologik muammolarni keltirib chiqaruvchi omillardan biri qishloq xo'jaligi maydonlariga, ayniqsa paxtachilikda, mineral o'g'itlarning me'yorida ortiq qo'llanishidir. O'zbekistonning paxta ekiladigan maydonlarida, jumladan Quyi Zarafshonda ham, o'tgan asrning 80-yillaridan boshlab har gektariga o'rtacha 220 kg azot, 120–130 kg fosfor va 50 kg atrofida kaliy o'g'itlari solingan. G'o'za o'simliklari ishlatilgan mineral o'g'itlarning 30–40 % ini o'zlashtirgan, qolgan qismi esa yer usti suvlarini ifloslantirgan hamda tuproq qoplamini va o'simliklar organizmida to'plangan.

Quyi Zarafshon agrolandshaftlarini doimiy ravishda zaharlab kelgan va hudud aholisi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan ikkinchi kimyoviy omil pestitsidlardir. Dunyo bo'yicha har yili qishloq xo'jaligi zararkunandalarga qarshi kurashish uchun 1 mln tonnadan ortiq pestitsid ishlatiladi. Ekin maydonlarining har bir gektariga pestitsidlar miqdori o'rtacha Rossiyada 1–2 kg, AQSHda 2–3 kg, O'zbekistonda esa paxta plantatsiyalarida, jumladan Quyi Zarafshon agrolandshaftlarida 54 kg ni tashkil etadi. Agrolandshaftlarda ishlatilgan mineral o'g'itlar va pestitsidlarning salbiy oqibatlarini sug'oriladigan tuproqlarda, madaniy o'simliklarda, meva-sabzavotlarda hamda barcha tirik organizmlarda yaqqol sezilmoqda. Sug'oriladigan agrolandshaftlarda nitratlarning ko'payishi qishloq xo'jaligi mahsulotlarining biologik xususiyatlariga, ayniqsa ularning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Quyi Zarafshon agrolandshaftlarining ekologik buzilishiga ta'sir etuvchi omillardan yana biri tuproqlarning qayta sho'rlanishidir. Qayta sho'rlanishning asosiy sabablari sug'oriladigan suvlardan irrigatsion qatlamlarda akkumulyatsiyalanadigan qo'shimcha tuzlar, tuproqning quyi qatlamlaridagi ona jinslar tarkibidagi tuzlarning namlanishi tufayli faollashuvi va minerallashtirgan grunt suvlarining sathining ko'tarilishidir. Zarafshon daryosi havzasidagi dalalarga sug'orish suvlari bilan har yili gektariga 10,8–17,8 tonnagacha yotqiziq jinslar oqib keladi. Ularning o'rtacha tarkibi 2350 kg/ga CaCO_3 , 485 kg/ga K_2O va 0,41 kg/ga N_2O_5 ni tashkil etadi. Sug'oriladigan yerlarga kelib tushadigan agroirrigatsion yotqiziq miqdori yiliga 0,8–1,3 mm ga ortadi. Quyi Zarafshonda tashlama suvlar hisobiga paydo bo'lgan ko'llarning quruq kelgan yillarda qurib qolishi natijasida ularning yuza qismida chang-tuz aralash qatlamlar hosil bo'ladi va ular havoga ko'tarilib, sug'oriladigan agrolandshaftlarning har gektariga o'rtacha 1000–1500 kg atrofida tushib, ularni ifloslantiradi.

Quyi Zarafshon hududining shimol va shimoli-sharqida joylashgan O'rtacho'l va Malikcho'l massivlarida 0,5–1,5 metrlik tuproq–grunt qoplamini ostida gips qatlamli suffoziya relyef shakllari keng tarqalgan. Ushbu

hududlar o'zlashtirilgach, gips qatlamiga suv yetishi natijasida uning erishi tufayli tuproq qatlamida qator cho'kishlar ro'y bermoqda. Shuningdek, gipsli qatlamlardagi erigan tuzlar yer usti va yer osti suvlari orqali Buxoro vohasiga kirib kelib, vohada tuzlarning to'planishiga va tuproqlarning sho'rlanishiga sabab bo'lmoqda.

Uzoq yillar davomida Quyi Zarafshon tabiatiga antropogen ta'sir kuchli, ayrim joylarda esa juda kuchli bo'lib kelgan. Natijada tabiiy landshaftlar antropogen modifikatsiyaga uchragan. Ko'plab ge ekolog olimlar fikricha, har qanday geosistemaning antropogen ta'sirga chidamlilik darajasi mavjud. Agar ta'sir kuchlari me'yoridan oshsa, geosistemalarda komponentlar o'rtasidagi modda va energiya aylanishidagi muvozanat buziladi, oqibatda komponentlarda sifat o'zgarishlari yuz beradi va geosistemalarda umumiy degradatsiya boshlanadi. Bu jarayon Quyi Zarafshon agrolandshaftlari tuproqlarida unumdorlikning pasayishi, sho'rlanishning kuchayishi, eroziya jarayonlarining jadallashishi, yer usti va osti suvlarining sifatining yomonlashishi, buning oqibatida esa aholi salomatligida ayrim kasalliklarning ko'payishi kabi holatlarda namoyon bo'lmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishini bajarishda dala tadqiqotlari, qiyoslash, kartografik, tizimli, statistik tahlil, masofaviy zondlash, kosmik kuzatish va muayyan hududlarni o'rganish kabi usullardan foydalanildi. Quyi Zarafshon hududi tektonik bukilmada joylashganligi sababli, yer usti va yer osti suvlari, shamollar hamda havo oqimlari turli xil yotqiziqlarni olib keladi. Shu sababli hududda doimo profilaktik tadbirlarni amalga oshirib borish talab etiladi.

Hududning shimoliy va sharqiy qismlarida prolyuvial yo'l bilan hosil bo'lgan shag'al, qum va qumoq jinslar tarqalgan bo'lib, ulardan aholi yaylov sifatida foydalanadi. Mahsuldorligi juda past bo'lgan ushbu yaylovlarda qo'y va echkilarning me'yoridan ortiq boqilishi cho'llanish jarayoniga sabab bo'lmoqda. Hududning Sho'rko'l atroflari hamda To'dako'lning janubi-sharqiy qismlarida katta maydonlarda gipsli cho'llar mavjud. Ushbu cho'llarning sug'orma dehqonchilik maqsadida o'zlashtirilishi keng hududlarda soxta karst hodisalariga sabab bo'lmoqda.

Agrolandshaftlarni strukturaviy-morfologik tadqiq etishda landshaft-ekologik yondashuv metodidan foydalaniladi. Hozirgi zamon geosistemalarining ekologik holatini o'rganish, ulardagi ifloslanish darajasini aniqlash, ekologik vaziyatni baholash va shu asosda tasniflash kabi masalalarning yechimini ishlab chiqishda landshaft-ekologik nuqtai nazardan yondashish muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dala tadqiqot ishlari natijasida ma'lumotlar bazasi shakllantirildi. Kartografik ma'lumotlarning yetariligi va turli masshtabli kartalar uchun zaruriy kartografik asoslarning mavjudligi ta'minlandi. Respublika va viloyat statistik boshqarmalaridan yetarli ma'lumotlar olindi. Suv sifatini baholash uchun muayyan joylardan suv namunalari olinib, kimyoviy tahlil qilindi. Izlanishlar natijalari amaliyotda, dars jarayonida hamda geografiya sohasidagi ilmiy tadqiqotlarda qo'llanildi. Tadqiqot natijalari respublika va xalqaro miqyosdagi ilmiy konferensiyalarda muhokama qilindi.

Quyi Zarafshon tabiatining antropogen omillar ta'sirida o'zgarishi va landshaftlarining antropogen modifikatsiyalanganligini hamda ularni xaritalashtirish bo'yicha olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

- 1. Tizimli, strukturaviy va kimyoviy tahlillar** – Quyi Zarafshon agrolandshaftlari bo'yicha o'tkazilgan tizimli, strukturaviy va kimyoviy tahlillardan O'zbekiston Ekologik partiyasi partiya dasturi va rejalarini ishlab chiqishda foydalangan (O'zbekiston Ekologik partiyasining 2023-yil 13-dekabrda №01/422-raqamli ma'lumotnomasi). Natijada, bu tahlillar hudud agrolandshaftlaridagi tuproqlarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish imkonini bergan.
- 2. Agrolandshaftlarning tipologiyasi** – Quyi Zarafshon bo'yicha ajratilgan agrolandshaftlarning 2 ta tipi va 12 ta kichik tipi O'zbekiston Ekologik partiyasi amaliyotida ekin turlarini optimal joylashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishda qo'llangan (O'zbekiston Ekologik partiyasining 2023-yil 13-dekabrda №01/422-raqamli ma'lumotnomasi). Natijada, hududda yangi ekin turlarini diversifikatsiya qilish hamda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash imkoniyati yaratilgan.
- 3. Masofaviy zondlash va kartografiya** – Masofaviy zondlash ma'lumotlari va ArcGIS dasturi asosida tuzilgan hududning 1:1 500 000 va 1:700 000 masshtabli kartalari orqali landshaftlarning o'zgarishi, hududning yashillik bilan qoplanish darajasi va agrolandshaftlarning dinamikasi aniqlangan. Ushbu kartografik materiallardan O'zbekiston Ekologik partiyasi amaliyotida keng foydalanilgan (O'zbekiston Ekologik partiyasining 2023-yil 13-dekabrda №01/422-raqamli ma'lumotnomasi). Natijada, hududni zamonaviy kartografik ma'lumotlar bilan boyitish va ekologik holatini baholash usullarini takomillashtirish imkoniyati yaratilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, Quyi Zarafshon tabiatiga antropogen ta'sir kuchli, ayrim joylarda esa juda kuchli bo'lgan. Natijada tabiiy landshaftlar antropogen modifikatsiyaga uchragan. Ko'plab geoeolog olimlarning fikricha, har qanday geosistemaning antropogen ta'sirga chidamlilik darajasi mavjud. Agar ta'sir kuchi me'yoridan oshsa, geosistemalarda komponentlar o'rtasidagi modda va energiya almashinuvining muvozanati buziladi, oqibatda komponentlarda sifat o'zgarishlari sodir bo'ladi va geosistemalarda umumiy degradatsiya jarayoni boshlanadi.

Bunday holat Quyi Zarafshon agrolandshaftlari tuproqlarida unumdorlikning pasayishi, sho'rlanishning kuchayishi, eroziya jarayonlarining jadallashishi, yer usti va yer osti suvlarining sifatining yomonlashishi, natijada aholi o'rtasida ayrim kasalliklarning ko'payishi va boshqa ko'rinishlarda namoyon bo'lmoqda.

Mashhur ekolog Yu. Odum [79] ekosistemalarga antropogen yukni "antropogen stress" deb atab, uni shartli ravishda ikki guruhga ajratishni taklif qiladi:

1. **Kuchli stress** – qisqa vaqt ichida keskin va tez sodir bo'ladigan buzilishlar;
2. **Surunkali stress** – sekin ta'sir qiluvchi, biroq uzoq davom etadigan buzilishlar.

Tabiiy ekosistemalar kuchli stresslardan keyin o'zining asl holatiga qaytishi mumkin. Masalan, kesilgan o'rmon tiklanadi, chorva mollari sonini tartibga olish natijasida yaylovlar asl holatiga qaytadi va hokazo. Ammo surunkali stress oqibatlarini baholash qiyin, chunki bu jarayon uzoq muddatli bo'ladi. Bugungi kunda Quyi Zarafshon tabiatiga antropogen ta'sirni surunkali stress turiga kiritish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abbasov S.B., Samyayev A.K. Modern Ecological Problems of Zarafshan River Delta // International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science. Philadelphia, USA, issue 01, volume 81, published January 30, 2020. – P. 636–638.
2. Аббасов С.Б., Самьяев А.К. Современные экологические проблемы дельты реки Зарафшан // Тупроқунумдорлиги ва қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг замонавий инновацион технологиялари, муаммо ва ечимлар. Республика илмий-амалий анжуман тўплами. – Бухоро, 2021. – Б. 233–236.
3. Нуров У. Динамика ландшафтов и природные ресурсы дельты реки Зарафшан: Автореф. дис. канд. геогр. наук. – Бухара, 1990. – 28 с.
4. Одум Ю. Экология. В 2-х т. – М.: Мир, 1986. Т. 1. – 323 с.
5. Рахматуллаев А., Самьяев А., Равшанов А. Структурно-динамические особенности и оптимизация ландшафтов долины р. Зарафшан // Структурно-динамические особенности, современное состояние и проблемы оптимизации ландшафтов: Междунар. конф., посвященная 95-летию со дня рождения Ф.Н. Милькова. – Воронеж, 2013. – С. 324–326.
6. Самьяев А.К. Зарафшон дельтаси ағроландшафтларида антропоген омил таъсирида содир бўлаётган экологик ўзгаришлар // Ўзбекистон география жамияти ахбороти. 24-жилд. – Т.: 2004. – Б. 80–82.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.